

גבריאל יצחק רוונה

דור הפלגה ובעיית עמימותה של השפה

הקרקע הלשוני שארע בעקבות מגדל בבל לא התבטא רק בהיווצרותן של שפות שונות אלא גם בטשטוש מרבנן של מילים זהות. בעניין זה ישנן ארבע גישות: התיאורית, המצויה במדרשי חז"ל ובפיוטים ועיקרה תיאור ציורי של ההתרחשויות. החברתית – של רשי"ר הירש, התופשת את העמימות הלשונית כביטוי של תהליכים חברתיים. האימננטית – של ר' אברהם קורמן, לפיה השינוי שחל באופייה של השפה בדור הפלגה והפיכתה לעמומה הוא שינוי פנימי ומהותי. הבלשנית – של שד"ל ורשי"ר הרואים בעמימותה של השפה תוצאה של תופעות לשוניות שונות המוגבלת למקרים בהם קיימות אותן תופעות. מגישות אלה עולים מספר עקרונות שיש להם יישום מעשי בתחומי הידע והמידע. המודעות לעמימותה של השפה חיונית להתמודדות עם הקשיים שמציבה אותה עמימות בעוד התעלמות ממנה עלולה להפוך את תוצאותיה לבלתי נסבלות. הומוגניות חברתית מקלה על העברת הידע, על ארגונו היעיל ועל אחזורו. ככל שתחום ידע צר ומוגדר יותר לשונו אחידה יותר וממילא גם העברתו, ארגונו ואחזורו קלים יותר. ביטויים שכוונתם שונה ממשמעותם המילולית עלולים להפחית מיעילותן של מערכות המידע. גם בתוך שפה אחת ישנם להגים שונים ויש לקחת זאת בחשבון בשעת ארגון המידע.

א. פתיחה

מדע המידע הוא מדע העוסק בארגון מידע ובאחזורו. בין השאר הוא חוקר את הבעיות המתעוררות בעת יצירתם של מאגרי מידע ומנסה לפתור אותן. יעילותו של מאגר מידע מותנית, במידה רבה, בקיומם של מונחים ותאריכים מדויקים ומוסכמים. עם זאת, העובדה שבשפה האנושית נעשה שימוש במילים זהות כדי לתאר דברים שונים עושה אותה לעמומה.¹ ומקשה על קביעת מילות

1 בקושי שביצירת שפה אחידה לחלוטין דנו הוגים שונים, ראה למשל: משה אונא, על ההבנה בין בני אדם, בתוך: בשבילי הבנה ומעשה, תל אביב תשט"ו, עמ' 26-33; Hans G. Gadamer, "Language as the Medium of Hermeneutical Experience", *Truth and Method*, New York 1988, pp. 345-366 כ"ץ מכאן שבע שהפנתה אותי למאמר זה; הרמח"ל מתאר מצב זה ואת האתגר שאותו הוא מציב במילים קצרות: "זוהו ממה שייצטרך כל קורא בחבור מן החבורים שישתדל להכיר לשון המחבר ההוא ודרך הגתו. כי מה שלפי אחת הלשונות או דרכי הדיבור ירמו לנו עניין אחד ונבין ממנו הבנה אחת אפשר שלפי לשון אחרת ודרך אחר ירמו לנו ענין מתחלף מזה מאד ונבין ממנו הבנה רחוקה מן האחרת" (ר' משה חיים לוצטו, דרך תבונות, פרק י. מהד' אשכול, ירושלים תשל"ג, עמ' נא); הגדרתם מראש של מונחים ומושגים היא מלאכה

מפתח חד משמעיות. כדי להתגבר על בעיה זו יש לפתח מינות בהיר ואחיד המקובל הן על יוצרי מאגרי המידע והן על המשתמשים בהם.

אב טיפוס לכשל בהעברת מידע עקב מתן משמעויות שונות למילים זהות הוא סיפורו של דור הפלגה:

The history of the Babylonian confusion teaches us that chaos arises where understanding is lacking. The members of society must be confident that others mean what they say or write, and understand what others mean. Precisely the accounting scandals of recent years have reminded us forcefully that a lack of confidence in assertions and statement by companies cause serious economic damage.... The history of the Tower of Babel obtrudes upon us.... Trust and consensus have been transformed into mistrust and discord .... In short, a body of clear concepts is a prerequisite for the communication with others on certain phenomena and issues.²

הקרע הלשוני שארע בעקבות מגדל בבל לא התבטא רק בהיווצרותן של שפות שונות אלא גם בטשטוש מובנן של מילים זהות. מציאות זו מכבידה על ההבנה הבין אישית ומחייבת התמודדות ומאמץ משותף.

תיאור נאה של הבעיה ושל השלכותיה, על רקע ההתרחשויות בדור הפלגה, ישנו בדבריו של עמית שולמן:

שמעתי מרבי, הרב אלי הורביץ הי"ד, שכשהיה הולך למפגשי "חילונים-דתיים" היה לוקח עימו חומש ובתחילת הפגישה היה פותח אותו בפרשת נח. מיד היו הכיסאות מתחילים לזוז ובאי נוחות מסוימת, העיניים מתחילות לפלבל בחוריהן כזועקות "הו, שוב פעם הדוסיס האלה, עוד לא התחלנו וישר עם התורה שלהם". הרב אלי היה מחייך ומספר להם על הדוגמה שרש"י מביא לפסוק בו אלוקים מחליט לבלבל את שפתם של דור הפלגה: "זה שואל לבנה וזה מביא טיט...". לאחר מכן היה פונה אליהם ושואל: אם כל אחר מהם דובר שפה שונה, והאחד מבקש מחברו

מודרכת הדיושט מאמץ ניכר. יפה תיאר זאת הרב אלימלך בר שאל: "עם התמורות החלות בכל תקופה במטבע הלשון ובאוצר ניביה ומונחיה, עקב תמורות נפשיות מסוימות התליות בזמן ומקום וברעות וטירות, אפשר שיחול פירור בין מונח מסוים לבין המושג שהיה מיוצג בו עד אז. ומעתה אם שמעת אדם מבטא מונח מסוים בעינינים שבנפש אי אתה בטוח מהו המושג שהוא מתכוון לבטאו. וסכנת טשטוש חמורה צפויה למי שיתעלם מן החופעה הזאת, עלול להיווצר מצב ללא שומעים וללא נשמעים, ללא מבינים וללא מוכנים, אנשים ללא שפת נפש, ואין לך מצער ביותר בשביל כל חושב ומרגיש מאשר מצב כזה. לפיכך, הגדרת מושגים ומונחים היא תמיד ובכל מקום עבודה חשובה ויש לגשת אליה ברחימו וגם ברחילו, באהבה וביראה, באהבת העניין וביראת הריק, באחריות גדולה, בהעמקה לתוך השיטין, בניחות דק בין מושגים רומים ומושגים נרדיים, בשאיפה אמיצה וצמורה להגיע אל הבהירות השקופה, הצלולה והמלאה, אל נשמת הרברים" והרב אלימלך בר שאל, מן הבאר, תל אביב תשכ"ה, עמ' 222-223.

Nina Brink, *Perception and Conception*, Amsterdam 2004, pp.132 2

"תעביר לי בבקשה את הלכנה", חברו היה צריך לענות לו בשפתו: "אני לא מבין מה אתה אומר", מה פתאום הוא מגיש לו כמענה משהו אחר? או היה הרב סוגר את החומש ופונה לציבור: "אם כל אחד דובר שפה אחרת לגמרי, זהו בלבול שקל יחסית להסתדר אתו על ידי מציאת מכנה משותף, כגון שפת ידיים, ציור וכדו', אך בלבול גדול יותר הוא שאותו "מכנה משותף", אותה מילה ששינונו מכירים, משמשת למשהו שונה בכל שפה ולמה שאני קורא בשפת לבנה – בשפה שלך זהו טיט. "בשביל להצליח ליצור משהו חדש", אמר הרב, "צריך קודם כל להיות מודעים לכך שמשוכה זו קיימת גם בינינו, ומילים כמו אהבה, משיח, תשובה, יוארו באור חדש, שלא הכרתם קודם".³

בכוונתנו לדון בהיבט זה של סיפור המגדל כפי שהוא משתקף בדברי חז"ל ובדבריהם של פרשנים, דרשנים והוגים מאוחרים יותר. מתוך מקורות אלה נעלה תובנות הנוגעות לבעיית עמימותה של השפה והבאות לידי ביטוי מעשי בעת בניית מאגרי מידע. כפי שנראה, ניתן למצוא במקורות ארבע גישות:

- א. הגישה התיאורית – גישה זו מצויה במדרשי חז"ל המכילים תיאור ציורי של ההתרחשויות, המאפשר, ככל הנראה בכוונה תחילה, פרשנויות מגוונות. בעקבות המדרש או במקביל לו הולך גם הפיוט המתאר בדרכו הוא את הבלבול הלשוני ברור הפלגה.
- ב. הגישה החברתית – גישתו של רש"י הירש התופשת את העמימות הלשונית כחלק מתהליכים חברתיים מקיפים.
- ג. הגישה האימננטית – גישתו של ר' אברהם קורמן הסבור שהשינוי שחל באופייה של השפה בדור הפלגה והפיכתה לעמומה הוא שינוי פנימי מהותי.
- ד. הגישה הבלשנית – גישתם של שר"ל ויש"ר הרואים בעמימותה של השפה תוצאה של תופעות לשוניות שונות המוגבלות למקרים בהם קיימות אותן תופעות.

ב. גישה תיאורית – המדרש והפיוט

עונשם של כוגי המגדל מתואר בפסוק הבא:

הָבָה נִדְרָה וְנִבְלָה שֵׁם שְׁפָתָם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שִׁפְתֵי רֵעֵהוּ (בראשית יא ז)

חז"ל דורשים את הכתוב ואומרים:

ונבלה שם שפתם – אמר רבי אבא בר כהנא: משפתם אעשה נבלה, הוזה חד מנהון אמר לחברה: איתי לי קולב, והוא הוזה יהיב לה מגרופי, הוזה מחי לה ופצע מוחה, הדה הוא דכתיב: משפתם אעשה נבלה (בראשית רבה לח י').⁴

3 עמית שולמן, אור חדש, בראש יהודי, גיליון מס' 199, פרשת נח, א חשוון ה'תשע"א, עמ' 3.

4 תרגום הדברים לעברית: אמר רבי אבא בר כהנא: ונבלה שם שפתם – היה אחר מהם אומר לחברו הבא לי גרון, והוא היה נוהן לו מגרפה, היה מכה אותו ופצע מוחו, זה הוא שכתוב: משפתם אעשה נבלה.

עפ"י התיאור במדרש בוני המגדל לא השתמשו במילים שונות אלא כינו הפצים שונים בשמות זהים. מצב כזה מסובך יותר שכן הוא יוצר אשליה של שפה משותפת, מביא להתעלמות מהבעיה הקיימת, וחוסם בכך את הדרך לפתרונה.

לפי הסבר למדרש המיוחס לרבי יצחק זאב סולוביצ'יק, 'הרב מבריסק',⁵ רצונו החזק של דור הפלגה למרוד בכורא אפשר לו להתמודד עם קיומן של שפות שונות אך לא עם הבלבול שיצר השימוש במילים זהות במשמעויות שונות. בהסבר זה מקופלת הקביעה לפיה שפה עמומה מהווה מכשול גדול יותר משפה זרה. עם זאת, בדומה למדרש עצמו, אופיו הוא תיאורי ואין בו ניתוח של בעיית העמימות עצמה.

מקבילה פיוטית למדרש ישנה ב'קרובה' של ינאי לפרשת מגדל בבל:

או לעמקי שפה לא היה בם בינה, כי אמת נלעג לשון אין בינה
בלשון אשר נברא בו עולם. היה שיחם וניבלוהו ומהם נעלם.⁶

השורה השנייה מקבילה בבירור למדרש שהבאנו לעיל המפרש את הכתוב "ונבלה שם שפתם" כאומר "משפתם אעשה נבלה".

השורה הראשונה מבוססת על הכתוב בישעיה: "את עם נועז לא תראה עם עמקי שפה משמוע נלעג לשון אין בינה" [ישעיה לג, יט]. בפסוק הקודם לפסוק זה נאמר: "איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים" [שם, שם, יח]. ייתכן שדרשן קדום מצא כאן רמז למגדל בבל? לאור זאת גם המשך הכתובים המכוון, לפי הפשט, לנסיגתם של החילות הזרים מירושלים נדרש על בני דור הפלגה. לשונם של אלה היא 'עמוקה' 'עילגת' ואינה ניתנת להבנה. גם כאן אין מדובר בשפות שונות אלא בשיח הלקוי כתוצאה משפה מעורפלת.

לפי זה הפסוקים מלמדים לא רק על דור הפלגה שבעבר אלא גם על השיבה העתידית לשיח שבו משמעות המילים ברורה ומדויקת כחלק מהשלום העולמי שישורר באחרית הימים. ואכן מצינו רעיון זה מפורש בדברי חז"ל:

לשעבר כתיב- הבה נררה ונבלה שם שפתם,⁷ וכתוב- כלע ה' פלג לשונם. אבל לעתיד לבא — אהפוך אל עמים שפה ברורה? (ילקוט שמעוני, צפניה ג ט).

המסקנה העולה מהדברים היא שהמפתח לפתרון בעיית העמימות טמון בעצם המודעות לקיומה.

5 יששכר דב רובין, סללי אורות, בני ברק תשנ"ג, כרך א עמ' קה-קו. ייחוס הדברים לר"י סולוביצ'יק אינו ברור. מתוכן הדברים ומן המתודה הפרשנית שבבסיסם נראה שמקורם בחוגי בעלי המוסר ולא בבית מדרשה של בריסק.

6 מחזור פיוטי רבי ינאי, מהרורת צמ"ד, ירושלים תשמ"ה, כרך א' עמ' 112, ועיין בהערות המהדיר שם.

7 במדרשי חז"ל שבידינו לא מצאתי שפסוק זה נדרש על מגדל בבל, אולם מצאתי כך בספרות הדרוש המאוחרת יותר. ראה: רבי יהודה מוסקטו, נפוצות יהודה, הדרוש השלושה ושלושים, ד"ה על איש אשר אלה לו [מהרורת מישור, בני ברק תש"ס, עמ' רפח].

8 בראשית יא, ז.

משלב ההכרה בבעיה יש לעבור להבהרות והסברים העשויים למנוע אי הבנות ותקלות שנגרמות בשל שימוש בשפה שאינה ברורה דיה.

ג. הגישה החברתית – רש"ר הירש

רש"ר הירש בפירושו לתורה⁹ רואה בעמימות הלשונית חלק ממהלך מקיף של שינוי חברתי שחל בדור הפלגה. דבריו, שרוח הפילוסופיה של קאנט ניכרת בהם היטב, מושתתים על דברי המדרש שבהם עסקנו לעיל. לדעת רש"ר התאפיין דור הפלגה באחידות רעיונית ובהדרגת יתרונו של הכלל על פני הפרט. מצב זה אפשר את קיומה של שפה אובייקטיבית המתארת את הדברים כשהם לעצמם. בוני המגדל שאפו לפתח את האופי הקולקטיבי של דורם עד כדי מחיקת הפרט ושעברו המוחלט לכלל. כדי למנוע את הגשמתה של שאיפה זו העצים הקב"ה את המודעות האינדיווידואלית של בני הדור. הפרטיות המועצמת יצרה ראייה סובייקטיבית שהפכה את השפה לכלי המתאר את התופעות לא כפי שהן אלא כפי שהן נתפשות אצל דובריה וממילא גם לפחות אחידה ולעוממה. אליבא דרש"ר בעיית העמימות אינה כשל מוכנה בשפה אלא סימפטום של שינויים חברתיים ואנושיים.

בהמשך דבריו¹⁰ עומד רש"ר, גם כאן בעקבות המדרש, על הקשר האיטימולוגי בין המילים 'ברירה' ו'בלילה' המציננות שני הפכים. הכולל מערב שני עצמים זה בזה בעוד הבורר מפריש מהחומר יסוד זר שחדר לתוכו. ה'ברירה' שתתרחש בסוף ההיסטוריה תתקן את ה'בלילה' שהתרחשה בראשיתה. כאשר רצון ה' ישוב להיות קנה המידה להערכת הדברים יחזור בני האדם לתפישה האובייקטיבית, זו הרואה את הדברים כשם שנבראו ואינה מוטה מחמת מזגם, תאוותם ורצונם של נושאייה.

יש לציין כי הסבר זה, בעל הגוון הקאנטיני, הנוגע ליחסי החברה והיחיד והכולל פרשנות היסטוריוסופית ואטימולוגית אופייני לרש"ר ומהווה דוגמה נאה לדרכו ההגותית והפרשנית בכלל.

מרביו של רש"ר עולה כי ככל שקבוצה אחידה יותר, כך ורימת המידע בתוכה יעילה יותר. ככל שהנטיית האינדיווידואליות העושות את השפה לסובייקטיבית ימותנו, כך תיעשה התקשורת לקלה ולפשוטה יותר. בדומה לכך ככל שתחום הידע אותו מקיף מאגר המידע מתוחם יותר כך תהיה שפתו מדויקת יותר. מכאן ניתן גם להסיק שהצורך בתזאורוס¹¹ במפתח המכסה מגוון רחב של תחומים גדול בהרבה מאשר במפתח המכסה תחום צר ומוגבל.

9 צפניה ג, ט.

10 פירוש רש"ר הירש על התורה, בראשית יא, ז [ירושלים תשס"ב, עמ' קלב-קלה].

11 שם פסוק ח [עמ' קלה].

12 תזאורוס – רשימת תאריכים הנמצאים בשימוש במפתח או במפתחות מסוימים, תוך פירוט היחסים ביניהם והגדרת משמעותם במפתח או במפתחות.

ד. הגישה האימננטית – ר' אברהם קורמן

ר' אברהם קורמן¹³ רואה בלשון הקודש, שלפי חז"ל היתה שפתו של האדם הראשון וזוהייתה שגורה בפיהם של בני דור הפלגה, שפה המתארת את הטבע בדיוקנות ומעניקה הבנה ברורה שלו ושל התהליכים המתרחשים בו. שפה שכזו מקנה לדובריה שליטה במציאות, אך כד בבז היא גרמת להם לראות אותה כשרשרת של תגובות הכרחיות הנצפות מראש, וממילא עלולה לשלול את עיקרון הבחירה החופשית ואת אפשרותם של נסים.

עם גידולה של האוכלוסייה האנושית בתקופה שלאחר המבול החלה השפה להתפצל לוגיבים ולאבר מעוצמתה. כדי להגן על השפה ולהמשיך בפיענוח סודות היצירה החליטה קבוצה שכללה את המוכשרים שבבני הדור להקים את מגדל בבל כמרכז לשימור השפה ולפיתוחה. כדי למנוע את כבילת האנושות בדטרמיניזם נוקשה נטל ה' מבני האדם את היכולת להכין את השפה לעומקה והפך אותה בכך לעמומה ולבלתי מדויקת. עם היעלמותה של יכולת זו שוב לא היה טעם בהמשך בניית המגדל ובניו התפזרו. לדעת קורמן בני דור הפלגה המשיכו לדבר בשפה אחת בלבד, אולם הייתה זו שפה חסרת אחידות וממילא גם נעדרת עוצמה. השפות השונות נוצרו, לדעתו, מאוחר יותר בתהליך ארוך של התפתחות הניבים השונים. בדומה ל'שר' סבור גם קורמן שהשפה הפכה לעמומה עם ניתוקה ממהותה של המציאות, אולם שלא כ'שר' סבור קורמן שהשינוי שחל בשפה הוא שינוי אימננטי ולא תוצאה של גורמים חיצוניים. דומה כי מכל הדעות שדנו בהן זוהי הדעה הקרובה ביותר לתפישה הרואה בעמימות תכונה מובנית של השפה האנושית, עם זאת קשה להפיק ממנה תובנות מעשיות, שכן במציאות המוכרת לנו לא ידוע על שפה המקנה התמצאות ברחה בסודות הכריאה עד כדי שליטה בהם.

ה. הגישה הבלשנית – שד"ל ויש"ר

הגישה הבלשנית היא גישתם של שני חכמים הקרובים זה לזה קרבת זמן, מקום ורוח. שמואל דוד לוצטו, שד"ל, ויצחק שמואל רג"ו, יש"ר.

שד"ל בכיאוורו לכתוב "שפה אחת ודברים אחדים"¹⁴ קיבע כי יש להבחין בין ה'שפה', דהיינו סך השורשים, הבניינים, המשקלים והגופים, לבין ה'דברים' – המשמעויות השונות שלהם. משמעויות אלו משתנות מדרור לדרור ומתקופה לתקופה בייחוד עקב השימוש בהוראות מושאלות. כך, למשל, משמעויות המקורית של הביטוי 'זרה אפר' היא נתחמם חוטמו אולם בהשאלה החלו משתמשים בו ככינוי לכעס. בהדרגה איבד הביטוי את משמעויותו המקורית עד שדווקא שימוש המושאל הפך לזה המוכר והרווח. קודם הפלגה היו משמעויות אלה ברורות לכול, אך עם פילוג הלשונות טושטשה גם משמעויות של הביטויים המושאלים.

13 אברהם קורמן, הבריאה והמבול, תל אביב תש"ם, עמ' 240-262.

14 בראשית י"א, א [פירוש שד"ל על המישה חומשי תורה, תל אביב תשכ"ז, עמ' 157].

במקרים רבים דרות שתי המשמעויות, המקורית והמושאלת, בכפיפה אחת. יש שהביטוי מושאל לכמה משמעויות העלולות להיות הפוכות זו מזו. לפעמים משתמשים אנשים מסוימים במשמעות מסוימת בעוד אחרים מכירים את אותו הביטוי במשמעות שונה מקורית או מושאלת גם היא. מצבים אלה ודומיהם מהווים פתח לבלבול ולקשיי תקשורת.

לפי שד"ל העמימות היא בעיה לשונית ותו לא. יתר על כן, היא מצומצמת למדי בהיקפה ונוגעת רק לסוג מסוים של ביטויים. אמנם גם עמימות מוגבלת כזו עלולה ליצור קשיים לא מעטים בתקשורת ובאחזור מירע. כך, למשל, היא מכבירה על יצירת מפתח מכני יעיל ורופא המחפש מאמרים על תפקוד הלב, לדוגמה, יפנה בידי מערכת כזאת לשלל מאמרים העוסקים באופי, במידות ובתכונות ומקשה על מפתוח לפי כותרים, הנוטים לפעמים לשימוש בביטויים מושאלים.

גם יצחק שמואל רג"ו¹⁵ רואה בעמימות בעיה לשונית גרידא אם כי לדעתו תחומיה רחבים יותר. בהתייחסו למסורת, המעוגנת לדעתו בפשט הכתוב, לפיה עד הפלגה הייתה העברית לשונה המשותפת של האנושות, הוא מסביר כי האחידות הלשונית התקיימה הן באוצר המילים ["שפה אחת"] והן בתחביר ["דברים אחריים"] ואפשרה לבטא מחשבות בצורה ברורה. בעקבות בניית המגדל החל תהליך פיצול השפה לניבים וכתוצאה מכך לא הבינו בנוי המגדל זה את זה. מאוחר יותר, כאשר בנוי המגדל כבר התפזרו, הפכו הניבים לשפות נפרדות ממש. בהתאם לכך הוא מפרש את המילים "שפת רעהו"¹⁶ – "דברי רעהו, והדברים יקראו שפה ולשון לפי שמוצאם שפה ולשון". מדברי יש"ר עולה כי לדעתו העמימות אינה אינהרנטית והיא מוגבלת למצב בו ישנם דיאלקטים שונים לאותה השפה. עם זאת דבריו מפנים את תשומת הלב לקשיי התקשורת העלולים להיווצר בגלל הברלים לשוניים בין קבוצות של דוברי אותה השפה ביחוד כאשר הללו אינם מודעים להברלים אלה.¹⁷

יש להעיר כי הן שד"ל והן יש"ר עסקו רבות בקרקוק, בלשון ובבלשנות, עיסוק שהיה מעוגן היטב במסורת האיטלקית ממנה באו שני חכמים אלה. אין פלא, אפוא, שהדבר התבטא גם בפרשנות לפרשת דור הפלגה, פרשה בה תופש מעמדה של הלשון מקום מרכזי.

1. סיכום ומסקנות

עיינו בדבריהם של הוגים ומפרשים הסבורים, כל אחד לפי דרכו, כי התמורה שחלה בעקבות הקמת מגדל בבל לא התמצתה בהיווצרותן של שפות שונות אלא שינתה את אופייה של השפה כשפה. אם עד אז שררה השפה מסרים ברורים וחדים, הרי שמאז הפכה משמעותן של המילים

15 ביאור יש"ר על התורה, ירושלים תשס"ד, כרך א עמ' 107-111.

16 "הבה נרדה ונבלה שם שפתם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו" [בראשית יא ט].

17 דוגמאות נאות למקרים כגון אלה ישנן בתלמוד הבבלי, נדרים סו, ב: "הוא בר בבל וכי" וכמדרש שוח"ט לט ב. דיון בשני סיפורים אלה ראוי שיעשה במאמר נפרד.

למותנית בכוננתו של הרובר. חילוקי הרעות באשר למקורותיו והיקפו של השינוי משקפים מצבים מגוונים של עמימות ומצביעים על בעיות העלולות להתעורר.

מהאמירות שסקרנו עולים כמה עקרונות שיש להם יישום מעשי בתחומי הידע והמידע:

א. המודעות לעמימותה של השפה חיונית להתמודדות עם הקשיים שמציבה אותה עמימות בעוד ההתעלמות ממנה עלולה להפוך את תוצאותיה לבלתי נסבלות.

ב. הומוגניות חברתית מקלה על העברת הידע, על ארגונו היעיל ועל אחזורו.

ג. ככל שתחום ידע צר ומוגדר יותר כך לשונו אחידה יותר וממילא גם העברתו ארגונו ואחזורו קלים יותר.

ד. ביטויים שכוונתם שונה ממשמעותם המילולית עלולים להפחית מייעילותן של מערכות המידע.

ה. גם בתוך שפה אחת ישנם להגים שונים ויש לקחת זאת בחשבון בשעת ארגון המידע.

מדברי הנביאים וחז"ל עולה כי מצבה הנוכחי של השפה האנושית לא יימשך לנצח. הגאולה העתידה תביא בכנפיה גם את תיקונה של הלשון – היא תשוב להיות ברורה ומובנת כשהייתה.

ההבנה ההרדית תביא לשלום אמתי בין בני האדם מתוך קריאה משותפת בשם ה'.